

УДК 159.923.2

ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ В ПРОЯВАХ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ

Рябоконт Тетяна, Корецька Вікторія

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Корецька В.О.

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені
Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна*

В статті здійснено теоретичний аналіз проблеми гендерних відмінностей в проявах до самоактуалізації (самореалізації). Представлено результати емпіричного дослідження особливостей прагнення до самоактуалізації у осіб з різними гендерними характеристиками. Встановлено зв'язок між гендерними характеристиками особистості та різними аспектами самоактуалізованої особистості. Виявлено відмінності між самоактуалізованим чоловіком та жінкою в проявах самоактуалізації. Ці відмінності стосуються соціальної активності, інтелектуальної сфери, уявлень про шляхи побудови кар'єри.

Ключові слова: гендер, самоактуалізація, маскулінність, фемінність, андрогінність.

RESEARCH OF GENDER DIFFERENCES IN MANIFESTATIONS OF SELF-ACTUALIZATION

T. Riabokon, V. Koretska

Scientific supervisor: Candidate of ped Sciences, docent Koretska V.O.

*The Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Kropyvnytsky,
Ukraine*

The article provides a theoretical analysis of the problem of gender differences in the manifestations of self-actualization (self-realization). The results of an empirical study of the peculiarities of the desire for self-actualization in people with different gender characteristics are presented. A link has been established between the gender characteristics of the individual and various aspects of the self-actualized personality. The differences between the self-actualized man and the woman in the manifestations of self-actualization are revealed. These differences relate to social activity, the intellectual sphere, and ideas about ways to build a career.

Key words: gender, self-actualization, masculinity, femininity, androgyny.

Постановка проблеми. Однією з якостей, що відрізняє одну людину від іншої є стать. Найбільшу зацікавленість науковців викликає не схожість, а

відмінність цієї якості. В звичному розумінні чоловіка і жінку вважають різними істотами. Традиційно психологи виділяють чотири психологічні відмінності між статтями, зокрема, мовними навичками, математичними здібностями, вміннями орієнтуватися у просторі та рівнем агресії. Але соціалізація сучасної людини залежить не від статевої ролі індивіда, а гендерної. Усвідомлення себе представником певної статті з нормами поведінки, що характерні для даної статті визначає усвідомлення цих ролей. Гендерна роль не виникає з народження, а набувається залежно від цілого ряду факторів і умов протягом людського життя. Гендер, на відміну від біологічної статті розуміють як набір соціально рольових самоідентифікацій, які або співпадають з біологічними статевими ролями або суперечать їм. Тому, гендер як соціальне явище неоднозначне поняття з двома групами компонентів – як соціальний інститут і як індивідуальний статус.

Аналіз досліджень і публікацій. Гендерні відмінності в психології вивчали ще в XIX ст., але до середини XX ст. вчені здебільшого вказували на відмінність статей і цим обґрунтовували різне ставлення до чоловіків і жінок. Вітчизняні і зарубіжні психологи вивчаючи феномен «гендер» відзначають суперечність трактувань у сфері визначення сфери і змісту поняття «гендер» та його відмінність від поняття «стать» [2; 3; 4].

Тілесні відмінності між чоловіками і жінками відображаються не тільки конституційно, а і соціокультурно. Зазвичай, особи чоловічої статі мають більші можливості для самореалізації, в той час як реалізувати внутрішній потенціал жінки досить складно. Аналізуючи соціально значимі особистості їх більшість складають саме чоловіки (видатні політики, науковці, лауреати тощо). Для сучасного суспільства характерним є те, що більшість керівних посад в державних органах влади займають чоловіки, маючи при цьому переваги кар'єрного зросту. Тобто, незважаючи на діяльність феміністського руху, сексуальну революцію, емансипацію, зміну гендерних ролей реалізація внутрішніх потенційних можливостей жінок і чоловіків відрізняється.

Зарубіжні публікації стосовно понять «гендер» і «стать», їх відмінностей відображають однобокий підхід, що пояснює відмінності між чоловіками і жінками тільки соціалізацією та вихованням [7, 13]. Статеворольовий розподіл визначає два підходи у визначенні: перший визначає психофізіологічні детермінанти, другий – гендерну соціалізацію [5; 6, 39]. Науковець Є.П. Ільїн вказує на обов'язковість врахування біологічних відмінностей осіб різної статі без психологічних та соціальних умов суспільства [7].

Дослідженнями прагнення до самоактуалізації (самореалізації), а саме прагненням до виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей займалися А. Маслоу, А. Адлер, К. Роджерс, К. Юнг, сучасні вітчизняні дослідники С. Максименко, О. Яремчук та ін. Зазначені дослідження не повністю висвітлюють питання прагнення до самоактуалізації у гендерних відмінностях, тому тема є актуальною і потребує подальшого вивчення.

Метою статті є визначення гендерних відмінностей у прагненні до самореалізації, самоактуалізації.

Виклад основного матеріалу. Психічне здоров'я сучасної людини залежить від її прагнення до самоактуалізації, що передбачає розкриття свого покликання, реалізацію себе, визначення своєї долі. Адже людина буде психічно здорова тільки тоді, коли вона повністю розкрила свій потенціал. Саме самоактуалізація дозволяє людині знайти гармонію з собою, максимально себе реалізувати.

Самоактуалізація – це процес розгортання та дозрівання початково закладених в організмі й особистості задатків, потенцій та можливостей [8, 127 – 137].

Потреба в самоактуалізації – це потреба у реалізації своїх здібностей та талантів, творчого потенціалу, втілення «себе». Потреби даного рівня можуть бути реалізовані лише за умови задоволення потреб, що лежать у нижчих рівнях. В піраміді (ієрархії) потреб Маслоу потреби в самоактуалізації стоять на найвищому рівні.

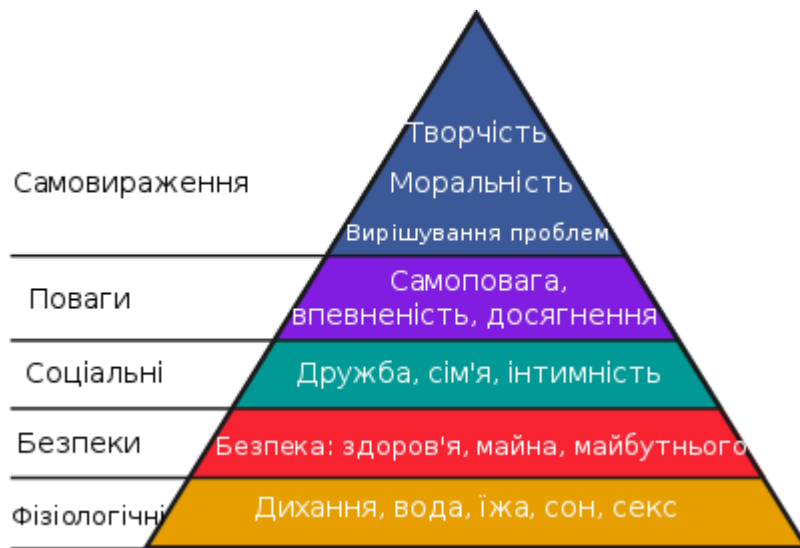

Рис.1 Піраміда потреб Маслоу

Тому самоактуалізації досягає лише невеликий відсоток людей (приблизно 1%). Такі люди володіють особистісними характеристиками, якісно відмінними від особливостей невротиків та людей, які не досягли такого рівня зрілості: незалежністю, креативністю, філософським світоглядом, демократичністю в стосунках, продуктивністю у всіх сферах діяльності тощо [9].

При дослідженнях гендерних відмінностей у психології використовують різні методики. На увагу заслуговує методика «Маскулінність-фемінність» С. Бем направлена на вивчення гендерних характеристик досліджуваних, ступінь їх прояву та особливості. Дана методика дозволяє виміряти гендерні особливості особистості в кількісному вигляді. Окрім того, автор методики розглядає гендер не як дихотомічну шкалу, а як феномен, який може мати різну інтенсивність прояву, що відповідає теоретичним основам дослідження. С. Бем використала для створення концепції ідею К. Юнга про андрогінію як існування архетипів індивідуального несвідомого – Аніми та Анімусу. Андрогінна особливість, як вважає С. Бем, вбирає в себе все краще з обох статевих ролей та частіше за все має як високий рівень маскулінності, так і високий рівень фемінності. Загалом, маскулінність і фемінність – це системи властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими та жіночими,

це певні психологічні характеристики особистості, які визначають відповідність власній психологічній статті, гендерним ролям та стереотипам, формам поведінки, стилям та способу життя, а також особливості самореалізації, формування цінностей, установок, світоглядних позицій тощо [10, 354 – 364].

Дослідження С Бем та її послідовників показали, що гендерні риси багатогранні й багатомірні, і що фемінність та маскулінність — це не два протилежні полюси однієї й тієї самої осі. Швидше за все, вони являють собою дві різні й незалежні шкали, два різні виміри людяності. З погляду багатьох соціальних психологів, люди, які мають високі показники з обох вимірів, — повні, цілісні людські істоти. Ті, у кого низькі показники з обох вимірів, належать до психологічно нейтральних, або незрілих особистостей.

Порольовий опитувальник (С. Бем) передбачає діагностику маскулінності-фемінності досліджуваних. Досліджуваному пропонується перелік якостей типу: віра в себе; вміння поступатися; співчуття; швидкість в ухваленні рішень; життєрадісність; щирість; здатність утішити; пихатість; тихий голос; сором'язливість; незалежність тощо. Оцінити зазначені в себе якості можна відповідаючи «так» або «ні». Інтерпритуючи отримані результати розраховують показники фемінності (F) і маскулінності (M) відповідно до формул:

$$F = \frac{\sum \text{сума балів по фемінінності}}{20}$$

$$M = \frac{\sum \text{сума балів по маскулінності}}{20}$$

Основний індекс IS визначається як:

$$IS = (F - M) * 2,322$$

Якщо величина індексу полягає в межах від -1 до +1, то робиться висновок про андрогінність. Якщо індекс менший -1, то робиться висновок про маскулінність, якщо індекс більший +1 – про фемінність, у разі, коли індекс більший +2,025 говорять про яскраво виражену фемінність, а якщо індекс менший – 2,025 говорять про яскраво виражену маскулінність.

На основі отриманих даних виділяють чотири статево-рольових типи:

1. Маскулінний – високі показники маскулінності і низькі – фемінності.
2. Фемінний – високі показники фемінності і низькі – маскулінності.
3. Андрогінний – високі показники як маскулінності так і фемінності.
4. Недиференційований – низькі показники і маскулінності, і фемінності.

Нами було досліджено гендерні особливості особистості за зазначеною методикою. Отримані результати представлені в таблицях.

Таблиця 1

Результати за методикою С. Бем (чоловіча частина вибірки)

Шифр	1ч	2ч	3ч	4ч	5ч	6ч	7ч	8ч	9ч	10ч	11ч	12ч	13ч	14ч	15ч
Показник гендеру	0,46	- 0,23	-0,4	- 0,69	- 0,11	-0,3	0	- 1,04	0,92	0	- 0,48	- 0,23	0,23	0	- 0,11

Отримані результати досліджуваної чоловічої статі репрезентували андрогінність, наближену до маскулінності, тобто відносну рівність між стереотипово жіночими та чоловічими якостями із незначною перевагою маскулінних рис. Лише один досліджуваний виявився маскуліним.

Таблиця 2

Результати за методикою С. Бем (жіноча частина вибірки)

Шифр	1ж	2ж	3ж	4ж	5ж	6ж	7ж	8ж	9ж	10 ж	11 ж	12 ж	13 ж	14 ж	15 ж
Показник гендеру	0,3 4	0,9 2	- 0,2	1,1 6	0,4 6	0,3	0,9 2	1,3 9	1,6 2	0,5 8	0	-0,3	0,2 3	0,4 8	- 0,3

			3											1
--	--	--	---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

Досліджувані жіночої статі характеризуються андрогінністю з відносним наближенням до фемінності, троє досліджуваних репрезентували фемінність.

Серед досліджуваних не виявилося жодного з яскраво вираженою маскулінністю або фемінністю, це може бути спричинено тим, що андрогінний тип особистості є найбільш адаптивним у сучасному соціумі, який інтенсивно трансформується та може ставити перед особистістю ряд норм поведінки та взаємодії, який, як і саме суспільство, зазнає постійних змін.

Для дослідження якості самоактуалізації використовують методику «Діагностика самоактуалізації особистості – САМОАО» - (А.В. Лазукіна, в адаптації Н.Ф. Каліної). Методика має шкали, що дозволяють всебічно дослідити поняття самоактуалізації в операціоналізованому вигляді, на відміну від методик, які вимірюють рівень самоактуалізації як середній показник, а також кількісний характер отриманих даних. Це дає можливість отримати високу дослідницьку цінність результатів та значно розширює можливості інтерпретації. Методика має 11 шкал, кожна з яких діагностує рівень прояву окремого аспекту самоактуалізації: Шкала орієнтації у часі; Шкала цінностей; Погляд на природу людини; Висока потреба в пізнанні; Прагнення до творчості або креативність; Автономність; Спонтанність; Саморозуміння; Аутосимпатія; Шкала контактності; Шкала гнучкості у спілкуванні [1, 99-111].

Висновки. Проведене нами дослідження показало, що середні показники по всіх шкалах у чоловіків відносно рівні, не спостерігається значних стрибків розвитку певних проявів самоактуалізації серед чоловічої вибірки, проте шкала «Погляд на природу людини» має дещо занижені показники, порівняно з іншими. Жіноча частина вибірки характеризується творчим ставленням до життя та неординарністю у вирішенні проблем. Частина жінок віддає перевагу таким якостям як істина, добро, краса, то можна припускати, що ці шкали набрали найбільшу кількість балів тому, що традиційно в соціумі жінки повинні бути добрими та чуттєвими. Середні показники для жіночої частини

вибірки по всіх шкалах відносно рівні, не спостерігається значних стрибків розвитку окремих якостей самоактуалізації, однак шкала «Автономності» має дещо занижені показники.

Список літератури

1. Ананьев В.А. Практикум по психологии здоровья. Методическое пособие по первичной специфической и неспецифической профилактике. – СПб.: Речь, 2007. – 320 с.
2. Бендас Т. В. Гендерная психология: [учебное пособие] / Т. В. Бендас. – СПб. : Питер, 2006. – 431 с.
3. Воронцов Д. В. Гендерная психология общения / Д. В. Воронцов. – Ростов на Дону: Изд-во ЮФУ, 2008. – 208 с.
4. Гендерная психология / [Под ред. И. С. Клециной]. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2009. – 496 с.
5. Говорун Т. Стать та сексуальність: психологічний ракурс : [навчальний посібник] / Т. Говорун, О. Кікнеджі. – Т. : Богдан, 1999. – 384 с.
6. Долгих Л. М. Вплив статево-рольових стереотипів на кар'єрні домагання молоді : дис. канд. психол. наук: 19.00.05 / Л. М. Долгих; Інститут соціальної та політичної психології АПН України. – К., 2007. – 187 с.
7. Ильин Е. П. Пол и гендер / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2010. – 688 с.
8. Келли Г. Процесс каузальной атрибуции // Современная зарубежная социальная психология. М.: Издательство Московского университета, 1984. – С.127-137.
9. Мещеряков Б.Г., Зинченко В.П. Большой психологический словарь. – М.: Прайм-Еврознак, 2003. – 672 с.
10. Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88, 354–364.